

Українсько-білоруські стосунки літеракіе і культуралне

Т.В. Кабржыцкая, В.П. Рагойша, *Українская літаратура і ўкраінска-беларускія літаратурныя ўзаемасувязі. У трох частках. Частка 2. XIX – пачатак XX стагоддзя*, БДУ, Мінск 2015, сс. 216

W 2015 roku w Mińsku ukazała się druga część pracy „Українская літаратура і ўкраінска-беларускія літаратурныя ўзаемасувязі” poświęcona problemom rozwoju literatury ukraińskiej oraz kształtowania się ukraińsko-białoruskich kontaktów kulturalnych i literackich w XIX – początku XX wieku. Pierwsza część została wydana w Mińsku w 2012 roku i dotyczyła procesów literackich na Ukrainie od czasów starożytnych do końca XVIII wieku. W drugiej części Autorzy Т.В. Кабржыцкая і В.П. Рагойша przeanalizowali proces powstawania i rozwoju literatury ukraińskiej w XIX wieku oraz na podstawie mało znanych i zbadanych materiałów źródłowych przedstawili ukraińsko-białoruskie stosunki literackie i kulturalne w XIX i na początku XX wieku.

Wydana część druga składa się z krótkiego „Wstępu” (s. 3–6) i siedmiu rozdziałów. Po każdym z nich znajdują się odnośniki do wykorzystanej w rozdziale literatury dotyczącej przedstawionych problemów. W zwięzłym słowie wstępnym została omówiona struktura pracy, metodologia i stan badań oraz postawione przed badaczami zadania, dotyczące przede wszystkim ukraińsko-białoruskich kontaktów literackich i kulturalnych.

W rozdziale I (s. 7–23) „Еўрапейскі культурны працэс XIX – першых дзесяцігоддзяў XX ст. і асаблівасці развіцця ўкраінскай літаратуры” na tle rozwoju europejskiego procesu literackiego, a przede wszystkim idei Oświecenia Autorzy przeanalizowali formy rozwoju ukraińskiego Oświecenia; zwrócili uwagę na *станайленне навуковага славяназнаўства, фалькларыстыкі, народознаўства* (s. 10); podkreślili miejsce, rolę i znaczenie ruchów demokratycznych i rozwoju Romantyzmu, który na Ukrainie był *найбольш звязаны з фальклорам* (s. 12), a następnie zarysowali etapy rozwoju literatury ukraińskiej w drugiej połowie XIX wieku, na przełomie XIX i XX oraz w pierwszych dziesięcioleciach XX wieku, zwracając uwagę na podobieństwa i różnice w rozwoju białoruskiego i ukraińskiego procesu literackiego tych lat.

Rozdział II (s. 24–38) „Українцы і беларусы на шляху ўзаемаазнаямлення” jest w całości poświęcony ukraińsko-białoruskim kontaktom, które w wyniku historycznych procesów były narażone na różnorodne utrudnienia, a *царызм*

перешкаджаў не толькі развіццю нацыянальнай свядомасці народаў, але і іх культурнаму збліжэнню (s. 25). Autorzy zwracają uwagę na zgóźnicowane przykłady powiązań pomiędzy Ukrainą a Białorusią, podkreślając przede wszystkim, że *узаемаазнаямленне на ўзроўні кантактных сувязей найбольш яскрава выявілася ў галіне гуманітарных навук – гісторыі, этнаграфіі, фалькларыстыцы і мовазнаўстве* (s. 26). Szczególnie w drugiej połowie XIX wieku, podkreślają Autorzy, wzrasta wzajemne zainteresowanie folklorem i twórczością ludową, teatrem i muzyką, malarstwem i rzeźbą, co wyraża się we wspólnych pracach, wystawach, koncertach, rozwoju ruchu rewolucyjnego oraz osobistych kontaktów pomiędzy przedstawicielami życia kulturalnego, politycznego i społecznego Białorusi i Ukrainy, o czym świadczą *шчырая дружба выдатнай украінскай паэтэсы Лесі Українкі і беларускага сацыял-дэмакрата Сяргея Кастанцінавіча Мяржынскага* (s. 36). Autorzy przy tym podkreślają, że jeszcze nawet na przełomie XIX–XX wieku *працэс беларуска-ўкраінскіх літаратурных сувязей яшчэ не ўзнік. ... Патрэбны былі глыбінныя зрухі сацыяльнага і творчага характару, якія б назначыліся і на літаратуры, і на канкрэтных праявах міжлітаратурных сувязей* (s. 37).

Rozdział III (s. 39–98) „Українская літаратура XIX ст. у постацях: урокі спасціжэння нацыянальнай ідэнтычнасці народа” stanowi, jak się wydaje, część główną wydanej pracy i jest poświęcony wybitnym twórcom ukraińskiego procesu literackiego. Przedstawione zostały ich życiorysy i biografie, twórczość literacka i rola, jaką odegrali, przeprowadzono analizę wybranych utworów, zajmujących znaczące miejsce w dokonaniach poszczególnych pisarzy. Wymieniony zostaje Іван Катлярэўскі i jego poemat „Енеїда” i sztuka „Наталка Палтаўка”; Грыгорыі Квітка-Аснаўяненка; Тарас Шаўчэнка w powiązaniu z rosyjską literaturą (np. М. Gogolem) i w kontekście rozwoju ogólnoeuropejskiej kultury; Маркіян Шашкевіч; Юрыі Фядзьковіч; Іван Нячуй-Лявіцкі; Барыс Грынчэнка i Іван Франко ze zwróceniem szczególnej uwagi na jego tłumaczenia z literatury białoruskiej, polskiej, rosyjskiej oraz na prace z teorii i praktyki przekładu.

Цzęść IV (s. 99–130) „Беларуская літаратура ва Украіне і пытанні кантактна-тыпалагічных сувязей пачатку XX ст.” poświęcona jest recepcji literatury białoruskiej na Ukrainie i kontaktom białorusko-ukraińskim na początku XX wieku, gdzie znaczącą rolę odegrały rosyjskie i polskie publikacje, czasopisma, tłumaczenia i prace, dzięki którym *беларускую культуру і літаратуру ў першае дзесяцігоддзе XX ст. сталі ўсё часцей заўважаць на мастацкай карце Еўропы* (s. 101). W dalszej części rozdziału Autorzy rozpatrują różnorodne formy powiązań i współpracy, wzajemne tłumaczenia utworów literackich, wspólne publikacje, a także nawiązywanie osobistych kontaktów pomiędzy przedstawicielami białoruskiej i ukraińskiej inteligencji, co owocowało zarówno nowymi tłumaczeniami tekstów literackich, jak też rozwojem opracowań, analiz, recenzji, publikacji o poszczególnych twórcach, jak i ich nowych tekstach. Autorzy zwrócili uwagę na działalność zarówno ukraińskich badaczy, recenzentów, działaczy (Аляксандр Русаў, Софія Ліндфорс-Русав), jak i białoruskich przedstawicieli kultury (Марыя Косіч, Кандрат Лейка, Янка Журба, Сяргей Палуян) podkreślając znaczenie i rolę *ў гісторыі беларуска-ўкраінскага культурнага і літаратурнага аднаўлення, летанісе брацтва двух народаў складае дружба Пёткі з львавінінам,*

выдатным вучоным-славістам Іларыёнам Свяціцікім (s. 118), którzy poznali się w 1906 roku i przez wiele lat współpracowali, utrzymując kontakty zarówno osobiste jak i literackie.

Recepcja i wpływ ukraińskiej literatury i kultury na początku XX wieku na literaturę białoruską, ich wzajemne powiązania i kontakty rozpatrzone zostały w rozdziale V (s. 131–150) „Украінскае прыгожае пісьменства ў беларускім літаратурным працесе пачатку XX ст.». Autorzy przeanalizowali różnorodne sposoby przenikania ukraińskiej kultury na Białoruś, zwrócili uwagę na znaczenie i rolę, jaką odegrały w tym procesie *перыядычныя рускамоўныя выданні, якія выходзілі на тэрыторыі самой Беларусі* (s. 131), ze szczególnym uwzględnieniem materiałów publikowanych na łamach gazety „Северо-Западный край” (m.in. o spektaklach teatrów ukraińskich, artykułach, recenzjach i przeglądach na temat ukraińskiej prozy, poezji i dramaturgii), a także białoruskiego tygodnika „Наша Ніва”, gdzie *часта змяшчаліся ўкраіназнаўчыя матэрыялы* (s. 134), a temat ukraiński pojawia się *не толькі ў шматлікіх заметках, паведамленнях, артыкулах і карэспандэнцыях, але і ў абагульнена-сістэматызаваным аглядзе пад назвай „Лісты з Украіны”* (s. 135).

Dalsze części rozdziału poświęcone zostały przekładom utworów literatury ukraińskiej na język białoruski, a także pracom, opracowaniom, recenzjom, artykułom o twórczych dokonaniach pisarzy ukraińskich (m.in. Т. Шаўчэнка, І. Франко, Л. Украінка). Szeroko została również omówiona dramaturgia ukraińska, która była *даволі шырока прадстаўлена беларусам са сцэны, у форме тэатральных паказаў* (s. 143), odgrywając znaczącą rolę *у абуджэнні тэатральна-творчых сіл беларускага народа* (s. 150).

W bardzo interesującym rozdziale VI (s. 151–201) zatytułowanym „Сувязь народаў і культур” w oryginalny sposób, na podstawie bogatych materiałów źródłowych, z wykorzystaniem ciekawych opracowań zostały pokazane powiązania poszczególnych wybranych przedstawicieli ukraińskiej kultury, literatury, ruchu społecznego, teatru z życiem literackim i kulturalnym Białorusi, z jej rozwojem i odrodzeniem. Znaczące miejsce zajmują tu stronicie o roli, znaczeniu i powiązaniach z Białorusią Tarasa Szewczenki (s. 154–168), który *стал адным з сімвалаў беларускага нацыянальнага адраджэння* (s. 151). Autorzy przeanalizowali również miejsce i wpływ prac Wasiля Стафаніка, które były znane *не толькі праз беларускія пераклады, але і непасрэдна праз арыгінал* (s. 172–173); zaprezentowali postać Maksima Baładanowicza, któremu zostało poświęcone książkowe wydanie encyklopedyczne *Максім Багдановіч* (2011), i którego *мастацкі ўзровень перакладаў Багдановіча з украінскай мовы, як і ўсіх яго перакладаў наогул, высокі* (s. 191). Autorzy omówili nie tylko prace tłumaczeniowe M. Baładanowicza, zwrócili również uwagę na jego opracowania krytyczne, analizy literackie, wystąpienia i prace o poszczególnych twórcach ukraińskiej literatury, na doskonałą znajomość historii i kultury Ukrainy, podkreślili znaczenie wielu artykułów białoruskiego poety o ukraińskim procesie literackim. *Беларускі паэт, блізкі да ўкраінскай літаратуры многімі сваімі творчымі прыняцямі, вельмі шмат зрабіў для яго папулярызацыі, крытычнага і навуковага асэнсавання, для ўмацавання культурных сувязей паміж беларускім і ўкраінскім народамі, паміж усімі братамі славянскімі народамі наогул* (s. 199).

W ostatnim, VII rozdziale (s. 202–213) „Сацыякультурны кантэкст творчых пошукаў украінскіх і беларускіх пісьменнікаў у адраджэнцкія 20–30-я гг. XX ст.” w skrótoy i chronologiczny sposób Autorzy przedstawili, wykorzystując opracowania naukowe, historie literatur, twórcze poszukiwania ukraińskich i białoruskich badaczy i przedstawicieli kultury 20.–30. lat XX wieku, którzy *абмяркуюваюць творчыя платформы, планы стварэння новай літаратуры, новага тэатра, нацыянальнага кінамастацтва* (s. 203). Szczególną uwagę Autorów zajmuje ukraiński *пісьменнік Мікола Хвылява* (s. 204), którego utwory były nie tylko tłumaczone na język białoruski, ale również recenzowane i omawiane (np. w czasopiśmie „Полымя”) z uwzględnieniem jego wpływów na twórców współczesnego białoruskiego procesu literackiego (np. Андрэя Мрыя). Podkreślony został również wpływ Хвылявы na rozwój teatru i filmu, o czym świadczy *выступленне Міхася Зарэцкага пры абмеркаванні шляхоў развіцця беларускага кінамастацтва і тэатра. Беларускі пісьменнік паўтарыў фактычна палажэнні, выказаныя Хвылявым* (s. 208).

Autorzy omawianej pracy wielokrotnie powtarzają myśl, że i ukraińscy i białoruscy pisarze i działacze kultury na początku XX wieku stawiali sobie wspólne cele stworzenia literatury narodowej. Zarówno pisarzy *інтэлектуалаў Украіны і Беларусі аб’ядноўвалі ідэі стварэння магутнай нацыянальнай культуры, агульныя пошукі структуратворчых якасцей мастацтва* (s. 212).

Jak się wydaje, bardzo interesująca i potrzebna książka badaczy z Mińska, choć skierowana przede wszystkim do uczącej się młodzieży, do studentów, może zainteresować szeroki krąg czytelników, może być pomocna w pracy wykładowców i lektorów, nauczycieli i badaczy zarówno białoruskiego i ukraińskiego procesu literackiego, twórczości poszczególnych przedstawicieli literatury ukraińskiej i białoruskiej, jak również kulturalnych i literackich stosunków ukraińsko-białoruskich w XIX i na początku XX wieku.

Irena Rudziewicz
Olsztyn

Аб тысячагадовай праваслаўнай царкоўна-пеўчай культуры беларусаў*

Лариса Густова, *Церковное пение: Белорусская певческая культура православной традиции*, Минск 2013, сс. 224

У апошнія дзесяцігоддзі мы назіраем значнае ўзрастанне цікавасці да праваслаўнага царкоўнага спеву ва ўсіх пластах беларускага грамадства. Заканамерна, што адразу ж узнікае і даволі масавая цікавасць да гісторыі гэтага

* Дадзены тэкст падрыхтаваны пры фінансавай падтрымцы Расійскага гуманітарнага навуковага фонду (праект № 15–04–00238–15 «Всему православному миру: поэтическое наследие Хрисанфа Саковича (исследование и публикации)»)